

РАТАРСКА ПРОИЗВОДЊА У ВОЈНОЈ УСТАНОВИ „МОРОВИЋ“

Саша Б. Јовић
Министарство одбране Републике Србије,
Сектор за материјалне ресурсе

Предмет истраживања у овом раду представља ратарска производња у Војној установи „Моровић“, која се реализује у три погона: „Карађорђево“, „Грабовци“ и „Моровић“. Примењујући Закон о јавним набавкама систем одбране врши набавке примарних прехранбених производа на цивилном тржишту, а не из сопствене производње, што је допринело да Војна установа „Моровић“ целокупну своју ратарску производњу пласира на цивилном тржишту.

У периоду од 2010. до 2013. године Војна установа „Моровић“ обрађивала је 2.494 ха, да би се у 2014. години пољопривредна површина за обраду увећала на 5.134 ха. У 2015. години Војна установа „Моровић“ је, као предмет државног уговора пословно-техничке сарадње са компанијом „Al Rawafed Srbija“ д. о.о. Београд, уступила 3.534 ха пољопривредног земљишта у погону „Карађорђево“ заједничком привредном друштву Републике Србије и Уједињених Арапских Емирата.

У периоду од 2013. до 2015. године смањен је добитак који је Војна установа „Моровић“ остварила за 62,2%, а резултат ратарске производње у истом периоду смањен је за чак 85,0%. Током 2014. године, услед неповољних временских прилика, дошло је до уништавања усева на 106 ха у погону „Карађорђево“, што је утицало на смањење прилива финансијских средстава у ову установу.

Кључне речи: *ратарска производња, Војна установа „Моровић“, финансијски резултат пословања*

Увод

Проблему ратарске производње данас се у свету посвећује изузетна пажња, као основној сировинској бази за производњу великог броја прехранбених производа (у даљем тексту ПП), јер према Јовић С. [2: 154] „проблем глади светског становништва постаје доминантна тема бројних научних форума“. Припадници Војске Србије (у даљем тексту ВС) саставни су део популације становништва Републике Србије (у даљем тексту РС), те је за потребе обезбеђења њихове исхране такође потребно организовати снабдевање ПП, а самим тим и ратарску производњу, као једног од могућих извора обезбеђења ПП.

Ратарска производња у Министарству одбране и ВС (у даљем тексту МО), прописана је Законом о одбрани РС, Правилником о општим и логистичким потребама у МО и ВС, Правилником о материјалном пословању у МО и ВС, Правилником о финансијском пословању у МО и ВС, Правилником о војним установама које послују по принципу стицања и расподеле дохотка, Правилником о пољопривредној производњи у Југословенској народној армији и другим подзаконским актима, којима је прецизније уређена ова производна делатност [3, 10, 8, 9, 11, 12].

У складу са наведеним законским и подзаконским актима, ратарска производња у МО и ВС успостављена је у две војно-доходовне установе и то у Војној установи „Дедиње“ (у даљем тексту ВУ) и у ВУ „Моровић“. Предмет истраживања у овом раду биће ратарска производња у ВУ „Моровић“, обзиром да иста представља доминантну производњу у укупном финансијском резултату пословања предметне установе.

Војна установа „Моровић“ послује по принципу стицања и расподеле дохотка, основана је као установа у оквиру МО са статусом правног лица, не финансира се из буџета и није подржана буџетским средствима, те је наводи Јовић С. [1: 223] „као таква принуђена да рационално упусти своје капацитете за производњу и тиме обезбеди обртна новчана средства за свој опстанак на тржишту, а њен менаџмент је као потенцијалну шансу даљег опстанка и развоја препознао обављање овог вида производње“.

С друге стране, забрињава податак да је и поред постојања законских могућности организације ратарске производње, а самим тим и обезбеђења ПП у сопственој режији, примена Закона о јавним набавкама (у даљем тексту ЈН) [5], утицала на чињеницу да МО и ВС врше набавке ПП на цивилном тржишту, а не из сопствене производње, што је допринело томе да ВУ „Моровић“ целокупну своју ратарску производњу продаје на цивилном тржишту. Такође, негативан утицај на остварене производне и финансијске резултате ратарске производње ове Установе има и неопходност примене „војних“ правила и прописа у домену продаје ратарских култура на цивилном тржишту [1: 231].

Уредбом о трансформацији ВУ [6] исте су се могле трансформисати у установе које су организационо и функционално везане за МО и у којима се не обављају послови из делокруга МО, а које могу стећи статус правног лица и једночланих привредних друштава, чији је оснивач РС, у складу са прописима којима се уређује правни положај привредних друштава. Решења из Уредбе су уграђена у предлог измене и допуне Закона о одбрани.

Сагласно члану 45. Закона о одбрани [3: 6], министар одбране Владе РС је крајем 2013. године донео Одлуку о одређивању три ВУ из надлежности Дирекције за услуге стандарда Управе за општу логистику Сектора за материјалне ресурсе (у даљем тексту ДУС УОЛ СМР) МО, који ће моћи да стекну статус правног лица након доношења одговарајућих правних аката којима ће бити трансформисане у један од облика организовања по Закону о одбрани, у ком смислу су им додељени матични бројеви (у даљем тексту МБ) и порески идентификациони бројеви (у даљем тексту ПИБ), независни од МБ и ПИБ МО.¹ Капитал установа је државни капитал.

Војне установе су сврстане као други корисници јавних средстава који су укључени у систем консолидованог рачуна трезора и имају своје текуће рачуне и под рачуне. Од 2004. године до 2013. године, МБ и ПИБ су били отворени код Пореске

¹ Војна установа „Дедиње“, ВУ „Моровић“ и ВУ „Тара“.

управе и Управе за Трезор Народне банке Србије Министарства финансија, у оквиру јединственог броја МО, тј. ВУ нису имале своје самосталне бројеве, док су од 2014. године добиле своје самосталне МБ и ПИБ-ове.

Резултати пословања ВУ „Карађорђево“ и ВУ „Моровић“ у периоду од 2009. до 2015. године приказани су у Табели 1.

Табела 1 – Резултати пословања ВУ „Карађорђево“ и ВУ „Моровић“ (у 000 динара)

ВОЈНА УСТАНОВА	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.
„Моровић“	+ 1.688	+ 148.025	+ 834.341	+ 65.340	+ 962	+ 290	+ 385
„Карађорђево“	- 98.548						
УКУПНО	- 96.860	+ 148.025	+ 834.341	+ 65.340	+ 962	+ 290	+ 385

(Извор: Интерни подаци Дирекције за услуге стандарда)

Резултати пословања у 2009. и 2010. години не осликавају стварни пословни резултат анализираних ВУ, већ су резултат између осталог и предузетих мера од стране МО на отпочињању трансформације, које су утицале, путем измирења обавеза и отписа дуговања, како на повећање прихода тако и на смањење расхода установа. Војним установама из надлежности ДУС УОЛ СМР МО су, на име започетог процеса трансформације у 2009. години, уплаћена средства из буџета, по основу неисплаћених зарада, пореза, доприноса и припадајућих накнада и отпремнина запосленима у тим установама и по основу дуговања установа према трећим лицима, у укупном износу од 854.374.857,42 динара (6.925.001,72 €).²

Војна установа „Моровић“ према Јовић С. [1: 223] представља „установу намењену за пружање услуга стандарда опште логистике, а ради обезбеђења и очувања услуга стандарда професионалних припадника МО и ВС. Једна од основних делатности, у оквиру пружања поменутих услуга стандарда опште логистике је пољопривредна производња. Ратарска производња је у ВУ „Моровић“ један од видова производње, поред живинарске производње, говедарства, свињогојства и коњарства. Војна установа „Моровић“ располаже са 5.134 ha обрадивог пољопривредног земљишта, на којима ратарску производњу организује у сопственој режији и у виду пословно-техничке сарадње.

Ратарска производња у ВУ „Моровић“

Ратарска производња у ВУ „Моровић“ реализује се у три погона из састава ове установе и то у: погону „Карађорђево“ (радња јединица (у даљем тексту РЈ) Биљна производња), погону „Грабовци“ (РЈ „Грабовци“ (у чијем саставу је поред пољопривредног земљишта на војном полигону Никинци и пољопривредно земљиште у Сурчину, Јакову и Батајници и РЈ „Рума“) и погону „Моровић“.

² Курс евра на дан 31.12.2012. године износио је 123,3754 динара.

У Табели 2. приказана је сетвена структура и величина пољопривредних површина обрадивог земљишта на којима је заснована ратарска производња у ВУ „Моровић“ по погонима из њеног састава у периоду од 2013. године до 2015. године.³ У анализираном периоду у погону „Карађорђево“, на годишњем нивоу мењане су величине пољопривредних површина за обраду, услед прекида заједничке производње у 2013. години, успостављања сопствене производње у 2014. години и уступања земљишта у пословно-техничку сарадњу у 2015. години. Пољопривредне површине у погону „Грабовци“ у посматраном периоду континуирано су увећаване привођењем земљишта намени односно смањивањем „забарених“ и „загађених“ површина. Сетвена структура у посматраном периоду била је успостављена у складу са захтевом плодосмене ратарских култура.

Војна установа „Карађорђево“ угашена је 2010. године и припојена у форми погона у састав ВУ „Моровић“. По спајању ВУ „Карађорђево“ са ВУ „Моровић“ па до производне 2012/2013. године ВУ „Моровић“ је обрађивала део пољопривредних површина у погону „Карађорђево“ у форми заједничке производње, уз сагласност претпостављеног органа, у облику пословно-техничке сарадње, услед недостатка обртних новчаних средстава за заснивање биљне производње у сопственој режији.

Табела 2 – Сетвена структура ВУ „Моровић“ (у ха)

	Ратарска култура	П (м) ⁴	П (с)	О	Т	Ј (о)	ПЈ	УР	С	К	Л	Сц	Укупно
Моровић	2013.	64	-	-	-	-	-	-	54	24	2	-	144
	2014.	56	-	-	-	-	-	-	55	30	2	-	143
	2015.	58	-	-	-	-	-	-	58	25	2	-	143
Карађорђево	2013.	390	-	77	108	-	488	203	509	719	-	-	2.494 ⁵
	2014.	1.007	-	79	204	308	-	120	664	750	80	505	3.717
	2015.	63	-	-	-	-	-	53	101	73	62	-	352
Грабовци	2013.	330	100	-	100	88	-	207	152	214	23	0	1.214
	2014.	397	-	-	100	-	-	308	122	266	31	50	1.274
	2015.	322	-	38	100	-	-	70	125	352	31	274	1.312
Укупно	2013.	784	100	77	208	88	488	410	715	957	25	-	3.852
	2014.	1.460	-	79	304	308	0	428	841	1.046	113	555	5.134
	2015.	443	-	38	100	0	0	123	284	450	95	274	1.807 ⁵

(Извор: Интерни подаци ВУ „Моровић“)

³ Календарском 2013. годином приказана је производна ратарска 2012/2013. година, календарском 2014. годином приказана је производна ратарска 2013/2014. година, календарском 2015. годином приказана је производна ратарска 2014/2015. година.

⁴ П (м) – Пшеница меркантилна, П (с) – Пшеница семенска, О – Овас, Т – Тритикале, Ј (о) – Јечам озими, ПЈ – Пивски јечам, УР – Уљана релица, С – Соја, К – Кукуруз, Л – луцерка, Сц – Сунцокрет.

⁵ У ову површину нису уврштене узурпиране површине.

⁶ Наведена површина представља сопствену производњу и не обухвата површине дате у пословно-техничку сарадњу са компанијом „Al Rawafed“ д. о. о. Београд.

Током 2009./2010. године ВУ „Карађорђево“ је у сопственој режији засновала само производњу зоби на свега 30 ha.⁷ Намера ВУ „Моровић“ била је да због недостатака обртних средстава постепено повећава пољопривредне површине које ће обрађивати у сопственој режији, а да преостали део земљишта обрађује у форми пословно–техничке сарадње. На име заједничке производње ВУ „Моровић“ је у производној 2010./2011. години уговорила заједничку производњу на површини од 2.467 ha и остварила приход од 79.700.454,00 динара (792.483,42 €),⁸ а у производној 2011./2012. години је уговорила заједничку производњу на површини од 2.055 ha и остварила приход у износу од 69.923.865,60 динара на годишњем нивоу (612.213,16 €).⁹ За производну 2012./2013. годину Установа је предложила 1.600 ha пољопривредног земљишта за заједничку производњу, али је током јесени 2012. године у погону „Карађорђево“ дошло је до узурпације пољопривредног земљишта, те је МО планирало да ВУ „Моровић“ обрађује свих 3.717 ha у погону „Карађорђево“, због чега је ДУС инсистирао да ВУ „Моровић“ у потпуности организује биљну производњу на свих 5.134 ha пољопривредног земљишта у сопственој режији. Предлогом Оквирног радног задатка за 2014. годину ВУ „Моровић“, а на основу инсистирања ДУС-а, Установа је испланирала површине за сетву озимих и јарих пољопривредних култура. Војна установа „Моровић“ израдила је План производње руководећи се потребом што равномернијег временског оптерећења пољопривредне механизације. Евентуално засејавање већих површина јарим културама и поред изричитог инсистирања претпостављене Установе, а тиме и смањење површина под пшеницом, Установа није била у могућности да изврши управо због недовољног броја пољопривредне механизације, али и због лошег стања пољопривредних машина. Велика обрадива површина засејана пшеницом, као техничко-технолошки најмање захтеваном ратарском културом, проузроковала је нижи род меркантилне пшенице у односу на очекивани у производној 2014./2015. години, што је детаљније објашњено у каснијем делу раду.

Током јесени 2012. године и у првој половини 2013. године ВУ „Моровић“ сусрета се са бројним проблемима услед узурпације 2.100 ha обрадивих површина од стране локалног становништва са подручја Општине Бачка Паланка.¹⁰ Војна установа „Моровић“ је у том периоду поднела против одговорних физичких лица и две опште земљорадничке задруге власничку тужбу, тужбу за увођење привремене мере забране уласка у посед и тужбу за причињену штету.¹¹ Такође, у циљу заштите поседа којима је располагала ВУ „Моровић“ током јесење сетве 2012/2013. производне године, извршено је предислоцирање пољопривредне механизације ВУ „Де-

⁷ Зоб је била потребна за исхрану коња, обзиром да ВУ „Моровић“ представља једину установу у МО и ВС која се бави коњарством.

⁸ Курс евра на дан 30.10 2011. године износио је 100,5705 динара.

⁹ Курс евра на дан 30.10 2012. године износио је 114,2149 динара.

¹⁰ Од 2.100 ha узурпатори су посејали 680 ha са следећим ратарским културама – пшеницом, јечмом и уљаном релицом.

¹¹ Током 2013. године вођени су интензивни преговори између ДУС и ВУ „Моровић“, с једне стране и Општине Бачка Паланка, с друге стране. У начелу постигнут је договор да се обштете физичка лица која су предала „летину“ ВУ „Моровић“ за износ трошкова сетве (гориво, минерално ђубриво и семе) на 36,41 ha узурпираних површина.

диње“ у погон „Карађорђево“/ВУ „Моровић“, у коме се дешавала предметна узурпација. Услед узурпације обрадивих површина на површини од 365 ha, које су засејали пшеницом узурпатори, ВУ „Моровић“ није била у могућности да примени потребне агротехничке мере на пшеници, те је дошло до појаве фузаријума у недозвољеном проценту, преко 0,5% , због чега је пшеница у количини од око 127.000 kg морала бити уништена, јер је због утврђене болести пшенице и немогућности њене продаје, иста постала опасна по здравље и није била употребљива за исхрану људи и животиња, а као таква није се смела стављати у промет. У циљу заштите обрадивих пољопривредних површина којима је располагала ВУ „Моровић“ у току жетве озимих култура производне 2012/2013. године, у току јуна и јула месеца 2013. године ангажоване су јединице војне полиције. Појава фузаријум додатно је отежала финансијску ситуацију ВУ „Моровић“ јер заражену пшеницу није смела да стави у промет и прода, а такође је и сама имала штету условљену трошковима комбајнирања, горива, дневница (за ангажоване раднике и војне полиције), трошкова смештаја и исхране војне полиције, а очекивани принос знатно је снижен услед појаве ове билне болести.

Табела 3 – Остварени принос ратарских култура (у t/ha)

Ратарска култура	2013.	2014.	2015.
П (м)	5,51	2,97	5,55
УР	3,06	2,28	2,04
Т	5,65	4,12	3,32
Ј (о)	3,20	4,11	-
Сц	-	2,90	1,63
О	3,05	1,42	4,21
С	2,05	3,33	1,52
К	4,96	6,61	3,73
Л	3,37	2,28	2,52
ПЈ	4,80	-	-

(Извор: Интерни подаци ВУ „Моровић“)

Дирекција за услуге стандарда, као претпостављена Установа ВУ „Моровић“, у истом периоду упућивала је више писаних аката Општини Бачка Паланка, Дирекцији за имовинско-праве послове МО, Управи војне полиције, Управи за пољопривредно земљиште Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде, а у циљу спречавања узурпације државног земљишта датог МО односно ВУ „Моровић“ на располагање и коришћење.

У Табели 3 приказана је остварени принос појединих ратарских култура у периоду од 2013. године до 2015. године. Остварени принос ратарских култура у анализираном периоду, у 2015. години у односу на 2013. годину, повећан је код следећих култура: за 7,25% код П (м), за 28,43% код Ј (о) и за 38,03% код О. У истом периоду остварена производња ратарских култура смањена је код: УР за 33,33%, Т за 41,23%, Сц 43,79%, С за 25,85%, К за 24,79%.

Војна установа „Моровић“ услед недостатка обртних средства, као и пренетих обавеза из претходне производне 2012/2013. године, није била финансијски, тех-

нички и кадровски оспособљена за реализацију додељеног задатка од стране ДУС-а, услед наглог увећања пољопривредних површина у 2014. години у односу на 2013. годину,¹² за чак 2.700 ha, чиме је била онемогућено заснивање ратарске производње на свих 5.134 ha. О немогућности реализације добијеног задатка организовања биљне производње на свих 5.134 ha пољопривредног земљишта ВУ „Моровић“ је више пута писано упознавала прво претпостављене органе и то путем записника са колегијума, током редовних јутарњих извештавања прво претпостављеног органа и на друге начине. Војна установа „Моровић“ се у више наврата писаним путем обраћала за обезбеђивање новчаних средстава из буџета намењеног систему одбране, на шта је ДУС одговарала да буџет нема планираних средстава за пружање помоћи у заснивању биљне производње. Такође, ВУ „Моровић“ се више пута писаним захтевима обраћао ДУС – у за добијање помоћи у набавци горива, јер је компанија НИС Нови Сад, која је у том периоду била снабдевач Установе горивом, у више наврата прекидала испоруку горива због неплаћених обавеза од стране ВУ „Моровић“.

Да би засновала производњу на површини од 5.134 ha Установа се задужила код добављача и пружаоца услуга обраде земљишта пољопривредном механизацијом, јер у моменту потребе за репроматеријалом и радним операцијама на обради земље није имала сопствених новчаних и материјалних средстава за улагање у производњу. Последице овако на „силу“ исходованог плана сетве на повећаној препланираној површини су се рефлектовале накнадно, посебно што је Установа била у обавези да поново заснује производњу озимих култура за производњу 2014/2015. годину, а да дуговања за репроматеријал и услуге плати усевима које ће жњети у лето 2015. године. Установа се нашла у „зачараном кругу“ који ју је доводио у ситуацију да није била у могућности да исплати добављаче, набави гориво нити исплати зараде запослених.

Такође, због обавезе примене Закона о ЈН, ВУ „Моровић“ је покушала да набавке добара, радова и услуга реализује применом прописа о ЈН, али је услед нејављања добављача на расписане набавке репроматеријала за заснивање биљне производње, као и због недостатка обртних новчаних средстава, била принуђена, уз писану сагласност прво претпостављеног органа, да реализује поступке набавке репроматеријала путем размене за меркантилне ратарске културе, при чему је цена репроматеријала била просечно већа за 20% у односу на цене набавки истих за плаћања путем новца.¹³

¹² У току 2013. године узурпатори су запосели 2.100 ha пољопривредног земљишта у погону „Карађорђево“.

¹³ У току ратарске производње 2014. године ВУ „Моровић“ је наилазила на проблеме набавке репроматеријала за заснивање исте. Војна установа „Моровић“ је у 2014. години благовремено покренула поступке ЈН репроматеријала за заснивање ратарске производње озимих усева. У току набавке репроматеријала у претходној производној години није успела ниједна ЈН услед недостатка обртних новчаних средстава којим би Установа у законски предвиђеном року исплатила добављаче, те је Установа након спроведених поступака ЈН и ЈН путем преговарачких поступака без објављивања позива за подношење понуда, набавку репроматеријала вршила путем размене репроматеријала за меркантилне ратарске културе. Овај вид набавке репроматеријала утицао је на повећање набавних цена истог и за преко 20 % у односу на цене на тржишту, јер је рок размене износио по девет и више месеци од дана испоруке репроматеријала.

Последично недостатку обртних новчаних средстава ВУ „Моровић“ није била у могућности да исплати добављаче у прописаном законском року од 45 дана, што је проузроковало улагање захтева за заштиту права од стране потенцијалних добављача [4], а тиме и продужење периода у коме се спроводе поступци набавке неопходног репроматеријала за заснивање и одржавање ратарске производње. Продужење рокова спровођења поступака ЈН није омогућавало реализацију ратарске производње у оптималним агротехничким роковима, што је доводило до пада приноса или пак немогућности организовања производње ратарских култура из производног програма Установе. У значајној мери неуспешности спровођења поступака ЈН допринео је недостатак новчаних средстава за реализацију набавки, те су учесници у ЈН улагали приговоре на не примену Закона о роковима измирења новчаних обавеза у комерцијалним трансакцијама Републичкој комисији за заштиту права, што је комисија у већем броју поступака ЈН и усвајала.

Велики проблем у заснивању биљне производње на свих 5.134 ha за Установу је представљала и застарела механизација, те је на име набавке резервних делова и одржавања механизације у 2013/2014. години било издвојено чак 8.232.373,02 динара. Војна установа „Моровић“ располаже оптималним људским и техничким капацитетима за обраду око 2.500 до 2.700 ha обрадивих површина, те је за преостали део обрадивих површина било потребно ангажовање услуге „трећих лица“, што је знатно поскупило производњу и изискивало честа одлагање рокова за извршење задатка, као и лош квалитет извршене услуге због „немарног“ односа „трећих лица“ и тежње истих ка што већем учинку без обзира на квалитет извршене услуге, те и због недовољне контроле квалитета од стране ВУ „Моровић“ у току извршења услуга од стране пружаоца истих.

Услед максималног ангажовања људства и технике из састава Установе током производне 2012/2013. и 2013/2014. године често је долазило до замора технике услед застареле пољопривредне механизације чији су експлоатациони и временски ресурси истекли, те као је таква била подложна честим кваровима који изазивају додатна финансијска улагања за њихово отклањање као и губитак расположивог времена за предузимање радњи у оптималним агро роковима, што је за последицу имало веће трошкове поправке механизације и скраћење предвиђеног амортизационог периода, као и до максималног психо-физичког напрезања људства.

Неликвидност и несолвентност Установе додатно је била увећана немогућношћу спровођења Закона о ЈН приликом набавки роба и услуга.

С друге стране обавеза примене Правилника о материјалном пословању у МО и ВС [8] (у даљем тексту Правилник) онемогућава спровођење поступака продаје живих животиња и њихових производа, као и ратарских култура, из више разлога и то: прерастања категорија живе стоке, истека рока трајања конзумних јаја, промена цена ратарских култура у односу на почетне продајне цена током самог поступка продаје и др. На тај начин, Установа није у могућности да дође до обртних новчаних средстава, већ је принуђена да продају у последње време врши путем продаје на мало, где се као купци доминантно појављују добављачи саме Установе, како би путем компензација измирили новчана потраживања која Установа има према њима, што онемогућава редовно пословање ВУ „Моровић“.

У току набавке репроматеријала у производној 2013/2014. години није успела ниједна ЈН услед недостатка обртних новчаних средстава којим би Установа у законски

предвиђеном року исплатила добављаче, те је Установа након спроведених поступака ЈН и ЈН путем преговарачких поступака без објављивања позива за подношење понуда, набавку репроматеријала вршила путем размене репроматеријала за меркантилне ратарске културе. Овај вид набавке репроматеријала утицао је на повећање набавних цена истих и за преко 20% у односу на цене на тржишту, јер је рок размене износио по девет и више месеци од дана испоруке репроматеријала.

Имајући у виду немогућност благовременог измирења створених обавеза према добављачима, те често фактурисања камата од стране истих, као и задужења на бази евро клаузуле у уговореним поступцима размене набављеног репроматеријала за заснивање биљне производње, процена је да ће се на име ових дуговања у будућем периоду знатно повећати обавезе Установе до коначног намирења обавеза ка добављачима. Установи су на име камата због неблагоприятно измирењих обавеза од стране добављача у току 2014. године фактурисане камате у износу од 6.237.540,27 динара, али је реално за очекивати повећање наведеног износа задужења у наредном периоду.

Лошем резултату пословања ВУ „Моровић“ у 2014. години допринео је и веома низак принос пшенице у погону „Карађорђево“ од 2,15 t/ha, нарочито ако се има у виду да је производња пшенице чинила 28,43% од укупне производње озимих култура у производној 2013/2014. години. Према налазу и стручном мишљењу ангажованог судског вештака за област пољопривреде међу могућим факторима – узроцима који су допринели настанку изузетно ниских приноса озиме пшенице у погону „Карађорђево“ рода 2013/2014. године наводе се:

– Не располагање погона „Карађорђево“ пољопривредном механизацијом за планирану ратарску производњу, те су за планирану реализацију припреме и сетве пшенице ангажовани радници из других погона ВУ „Моровић“ и то погона „Никинци“ и погона „Моровић“, а коришћене су и услуге трећих лица. Расположена сопствена механизација је била стара и дотрајала, склона кваровима, честим застојима у раду, као и лошим учинку. Недовољна и неодговарајућа пољопривредна механизација допринела је „пробијању“ рокова за извођење потребних агротехничких мера, што је имало за директну последицу смањење планираних приноса и поскупљење производње.

– Сетва озиме пшенице на 1.007 ha почела је у половином октобра месеца 2013. године и трајала је месец дана тј. до половине новембра месеца 2013. године, што указује на то да је 13 дана сетве обављено у оптималном року, а 18 дана сетве је реализовано ван оптималног рока. Због суве и топле јесени „пробијање“ оптималних агротехничких рокова сетве озиме пшенице није у значајнијој мери утицало на смањење приноса.

– На 180 ha озима пшеница је имала за пред усев пшеницу, што је уобичајена појава код уједначавања парцела и њиховог привођења одређеној намени, али што уједно доприноси настанку појачаних трошкова услед појаве болести и штеточина у већем броју. На површини од 743 ha није рађена основна обрада земљишта већ је пшеница сејана сејалицама за директну сетву, што може створити извесне уштеде у односу на класичну сетву уколико се иста адекватно уради. На 227 ha рађена је редукована основна обрада земљишта, тањирањем у два прохода и делимичним дрљањем, што такође може створити извесне уштеде у односу на класичну сетву уколико се иста адекватно уради.

– Јесен 2013. године је имала мање падавина, а пролеће 2014. године се карактерисало са падавинама у сувишку, што је проузроковало екстремну годину по питању временских прилика. Сува јесен направила је проблеме у неједначеном ницању пшенице, а блага зима проузроковала је премножавање глодара и појаву рђе пшенице, што је посебно опасно код домаћег сортимента пшенице који није отпоран на ову болест. Пролеће са повећаном количином падавина проузроковало је кашњење у агро роковима и проблематичну примену мера неге, а саме падавине су поспешивале ширење болести.

– Током зиме 2013. године није вршено сузбијање глодара на усеву озиме пшенице. Повремени обиласци комисија и контроле стања појаве глодара, исте нису уочиле њихово прекобројност све до треће декаде маја 2014. године тј. до млечно – воштане зрелости пшенице, када је пшеница постала погодна за исхрану. Због поплава и високог нивоа подземних вода, у јуну месецу дошло је до миграције глодара ка подручјима која су остала релативно сува. Према појединим изворима (Пољопривредни комбинат „Београд“, Пољопривредни индустријски комбинат „Бечеј“, Плана – Футог, Жито – Дунав Батајница) штете настале појавом глодара у анализираном периоду могла се мерити размерама елементарне непогоде.

– Анализа земљишта је урађена, али ђубрење истог није извршено по препоруци, тј. коришћена је већа количина азотног ђубрива у односу на препоручене потребе, што није у већој мери имало негативан утицај на принос.

– Сем планског сузбијања биљних болести, које је обављено, ванредног сузбијања није било.

– Појава фузаријума на површини од 50 ha засејаној сортом пшенице „Симонида“. Обилне падавине пред жетву ове сорте допринеле су развоју болести фузаријум, а немогуће је било спречити исту због близине жетве и каренце већине препарата која је дужа од времена примене до жетве.

– Некомплетност записника о извршеним услугама трећих лица. У предметним записницима није постојало предвиђеног места за квалитет услуге.

– Непостојање записника и службених бележака о редовним контролама парцела и усева, већ само о ванредним контролама, што се може сматрати уобичајеним поступком у нашој пољопривреди.

Крајем 2014. године као предмет државног уговора пословно–техничке сарадње са компанијом „Al Rawafed Србија“ д. о. о. Београд 3.534 ha пољопривредног земљишта ВУ „Моровић“ у погону „Карађорђево“ предала је наведеном заједничком привредном друштву Републике Србије и Уједињених Арапских Емирата.

Економска анализа ратарске производње у ВУ „Моровић“

У Табели 4 приказани су укупни финансијски резултати пословања, финансијски резултати пословања пољопривредне производње и финансијски резултати ратарске производње на нивоу Установе и по погонима у периоду од 2013. године до 2015. године. У посматраном периоду, у 2015. години у односу на 2013. годину, финансијски резултат установе смањен је за 62,2%, финансијски резултат пољопривредне производње смањен је за 81,6%, а ФРПП смањен је за 85,0%. У истом пери-

оду, посматрано по погонима, ФРРП у погону „Карађорђево“ смањен је за 84,98%, у погону „Моровић“ смањен је за 85,51% и у погону „Грабовци“ смањен је за 71,81%.

Виши новчани износ оствареног резултата ратарске производње у односу на резултат Установе указује на чињеницу да је у другим делатностима ВУ „Моровић“ пословала са губитком. Тренд позитивних резултата пословања погона „Карађорђево“, који је постојао у периоду од 2010. године до 2013. године, прекинут је забраном организовања пословно-техничке сарадње, која је била забрањена у 2013. години, што је утицало на нижи финансијски резултат у 2013. години.

Табела 4 – Резултати пословања Установе на годишњем нивоу

	Валута	2013.	2014.	2015.
Финансијски резултат Установе	Динар	962.000,00	290.000,00	385.000,00
	Евро	836.623,59 ¹⁴	239.034,90	315.597,10
Финансијски резултат пољопривредне производње	Динар	129.639.579,00	44.993.313,00	46.110.444,00
	Евро	112.743.794,00	37.086.109,00	37.798.234,00
ФРРП ¹⁵	Динар	130.934.961,00	35.759.653,00	20.728.700,00
	Евро	113.870.350,00	29.475.189,00	16.991.991,00
ФРРП у погону „Карађорђево“	Динар	87.494,32	18.495.788,00	37.229.286
	Евро	76.091,28	15.245.306,00	30.518.060,00
ФРРП у погону „Моровић“	Динар	5.329.690,00	-1.274.755,00	-941.634,00
	Евро	4.635.077,30	-1.050.727,00	-771.888,10
ФРРП у погону „Никинци“	Динар	38.110.948,00	18.538.620,00	-14.958.952,00
	Евро	33.143.990,00	15.280.610,00	-12.262.341,00

(Извор: Интерни подаци ВУ „Моровић“)

На финансијске резултате пословања ВУ „Моровић“ утицали су и проблеми у набавци репроматеријала за заснивање ратарске производње и продаји ратарских култура, који су се између осталог састојали у:

- отежаној примени ЈН услед недостатка обртних новчаних средстава и незаинтересованости добављача за учешће на расписане поступке ЈН,
- у погону „Никинци“ у РЈ Грабовци егзистира лоша структура земљишта, при чему поједини делови истог често буду поплавлени,
- не организовање повртарске производње на површинама у РЈ „Сурчин“,
- оправка застареле механизације и набавка делова, односно одржавање исте,
- набавка услуге жетве где је дошло до „надувавања“ цена услуга и пружања истих по Ценовнику Задружног савеза Војводине,

¹⁴ Куповни курс евра износио је: на дан 31.12.2013. године 114,9860 динара, на на дан 31.12.2014. године 121,3212 динара и на дан 31.12.2015. године 121,9910 динара.

¹⁵ ФРРП – Финансијски резултат ратарске производње.

- несигурност и немогућност плаћања створених обавеза те фактурисање кама-та што знатно поскупљује трошкове производње,
- приликом продаје пшенице иста се своди на СРПС квалитет према Правилнику о квалитету пољопривредних производа који се складиште у јавном складишту [7], а не води се рачуна о проценту протеина у истој, нити се боље плаћа пшеница са већим процентом протеина,
- субјективни узроци нижих приноса – немогућност кажњавања, неодговорност запослених у примени агротехничких мера,
- проблем одређивања продајне цене код уљане репице на тржишту током њене продаје у жетви,
- договарање цена на продуктној берзи,¹⁶
- немогућност смањивања број запослених лица на неодређено време у погону „Карађорђево“ услед бирократских ограничења.

Табела 5 – Остварена продајна цена ратарских култура

Ратарска култура	Валута	2013.	2014.	2015.
П (м)	Динар	15,49	17,16	17,13
	Евро	0,13 ¹⁷	0,14	0,14
УР	Динар	41,06	35,05	38,75
	Евро	0,35	0,28	0,31
Т	Динар	16,50	16,50	17,00
	Евро	0,14	0,13	0,13
Ј (о)	Динар	16,50	16,50	-
	Евро	0,14	0,13	-
Сц	Динар	-	37,58	41,5
	Евро	-	0,30	0,34
О	Динар	ЗСП	18,00	16,00
	Евро	-	0,14	0,13
С	Динар	45,15	37,58	40,32
	Евро	0,39	0,31	0,33
К	Динар	14,37	12,9	16,37
	Евро	0,12	0,10	0,13
Л	Динар	ЗСП	ЗСП	ЗСП
ПЈ	Динар	19,20	-	-
	Евро	0,16	-	-

(Извор: Интерни подаци ВУ „Моровић“)

У Табели 5 приказана је остварена ППЦ појединих ратарских култура у периоду од 2013. године до 2015. године. Просечна продајна цена у анализираном периоду, од 2013. године до 2015. године, повећана је код следећих ратарских култура: П (м)

¹⁶ Довољно је да се оствари промет једног камиона ратарске културе што може негативно утицати на висину продајне цене.

¹⁷ Куповни курс евра износио је: на дан 31.12.2013. године 114,9860 динара, на на дан 31.12.2014. године 121,3212 динара и на дан 31.12.2015. године 121,9910 динара.

за 10,58%, Т за 3,03%, Сц за 10,43% и код К за 13,91%. У истом периоду ППЦ ратарских култура смањена је код УР за 5,62% и код С за 10,69%. Цена Ј (о) се није мењала у анализираном периоду.

У наредној Табели приказани су подаци о оствареним резултатима производње две значајније ратарске културе по хектару обрадиве површине у погонима из састава ВУ „Моровић“ у 2013. години и 2014. години. Висок износ трошкова пшенице по хектару обрадиве пољопривредне површине у погону „Грабовци“ у односу на друга два анализирана погона из састава ВУ „Моровић“ проузрокован је високим трошковима улагања за семенску пшеницу, која се није сејала у погонима „Моровић“ и „Карађорђево“. Подаци приказани у Табели 6 указују на финансијске разлике односно губитке у производњи пшенице у 2014. години у погону „Карађорђево“ у односу на остале погоне из састава ВУ „Моровић“, а која је превасходно била проузрокована немарношћу људства запосленог у погону „Карађорђево“.¹⁸

Табела 6 – Резултати пословања Установе на годишњем нивоу

Погон	Ратарска култура	Година	Трошкови/ха		Приход/ха		Резултат	
			Динар	Евро	Динар	Евро	Динар	Евро
„Моровић“	П	2013.	77.310,54	67.234,74	95.312,36	82.890,40	18.001,82	15.655,66
		2014.	96.664,77	79.676,73	78.744,23	64.905,58	-17.920,54	-14.771,15
„Карађорђево“	П	2013.	91.443,83	79.526,06	109.696,07	95.399,50	18.252,24	15.873,45
		2014.	85.234,20	70.254,99	37.776,90	31.137,92	-47.457,30	-39.117,07
	УР	2013.	76.317,22	66.370,88	135.128,65	117.517,48	58.811,43	51.146,60
		2014.	83.734,39	69.018,76	85.913,80	70.815,16	2.179,41	1.796,40
„Грабовци“	П	2013.	158.236,36	137.613,59	184.340,00	160.315,17	28.695,89	24.955,99
		2014.	186.932,25	154.080,45	158.562,78	130.696,68	-28.369,47	-23.383,77
	УР	2013.	75.609,73	65.755,60	111.767,60	97.201,05	36.157,87	31.445,45
		2014.	132.822,70	109.480,21	88.269,65	72.756,99	-44.553,05	-36.723,22

(Извор: Интерни подаци ВУ „Моровић“)

Током 2014. године непогодне временске прилике (честе кише, поплаве и повећана влажност ваздуха) које су допринеле уништавању усева на 106 ха (59 ха пшенице, 28 ха уљане репице, 7 ха тритикале, 7 ха јечма и 5 ха овса), као и пресејавање услед неницања уљане репице на 180 ха у погону „Карађорђево“ додатно су утицале на смањење прилива финансијских средстава у Установу.

Плављење пољопривредног земљишта и повећана влажност ваздуха због временских услова у 2014. години утицали су на повећање производних трошкова по јединици засејане површине. Због тоталне штете услед поплава у 2014. години, на

¹⁸ Због губитака проузрокованих између осталог у великој мери и субјективним фактором тј. лица запослених у ратарској производњи у погону „Карађорђево“, против истих су покренути дисциплински поступци пред надлежним органима, али се од истих одустало услед немогућности пробављања материјалних доказа као резултат лоше организације рада.

106 ha жетва није ни обављена, што по просечно оствареном приносу и важећим тржишним ценама умањује финансијски резултат ратарске производње у наведеној години за 8.223.551 динара. Повећани трошкови у 2014. години резултат су и повећане примене пестицида третирања пшенице, јечма и уљане репице инсектициди-ма и фунгицидима, што ранијих година није био случај.

Закључак

Ратарска производња у МО и ВС успостављена је у две војно доходовне установе и то у ВУ „Дедиње“ и у ВУ „Моровић“. Предмет истраживања у раду је ратарска производња у ВУ „Моровић“, која се одвија у три њена погона на 5.134 ha обрадивог пољопривредног земљишта и то у: погону „Карађорђево“, погону „Грабовци“ и погону „Моровић“. Систем одбране набавке ПП врши на цивилном тржишту, а не из сопствене производње, што је допринело да ВУ „Моровић“ целокупну своју ратарску производњу продаје на цивилном тржишту.

Војна установа „Моровић“ послује по принципу стицања и расподеле дохотка, основана је као установа у оквиру МО са статусом правног лица и не финансира се из буџета. Током 2010. године услед организацијско-мобилизацијских промена дошло је до спајања ВУ „Карађорђево“ и ВУ „Моровић“.

У периоду од 2013. до 2015. године ратарска производња у ВУ „Моровић“ била је организована у сопственој режији и у виду пословно-техничке сарадње. Током јесени 2012. године у погону „Карађорђево“ узурпирано је пољопривредно земљиште, те је ВУ „Моровић“ наметнут радни задатак обраде свих 5.134 ha пољопривредног земљишта у сопственој режији.

Војна установа „Моровић“ у складу са добијеним радним задатком израдила је План производње, који је у великом обиму обухватао сетву пшенице у погону „Карађорђево“, руководећи се потребом равномернијег временског оптерећења пољопривредне механизације. Велика обрадива површина засејана пшеницом, као техничко-технолошки најмање захтеваном ратарском културом, проузроковала је нижи род меркантилне пшенице у односу на очекивани. Последице овако на „силу“ изоданог плана сетве на повећаној препланираној површини су се рефлектовале накнадно, посебно што је Установа била у обавези да поново заснује производњу озимих култура за производњу 2014/2015. годину, а да дуговања за репроматеријал и услуге плати усевима које ће жњети у лето 2015. године. Установа се нашла у „зачараном кругу“ који ју је доводио у ситуацију да није била у могућности да исплати добављаче, набави гориво нити исплати зараде запослених.

Услед недостатка новчаних средстава за финансирање целокупне ратарске производње у сопственој режији ВУ „Моровић“ је поступке набавки репроматеријала реализовала путем размене за меркантилне ратарске културе, при чему је цена репроматеријала била просечно већа за 20% у односу на цене набавки истих за плаћања путем новца.

У 2015. години у односу на 2013. годину, финансијски резултат установе смањен је за 62,2%, финансијски резултат пољопривредне производње смањен је за 81,6%, а ФРРП смањен је за 85,0%. У истом периоду, посматрано по погонима,

ФРРП у погону „Карађорђево“ смањен је за 84,98%, у погону „Моровић“ смањен је за 85,51% и у погону „Грабовци“ смањен је за 71,81%. Лошем резултату пословања ВУ „Моровић“ у 2014. години допринео је и веома низак принос пшенице у погону „Карађорђево“ од 2,15 t/ha, нарочито ако се има у виду да је производња пшенице чинила 28,43% од укупне производње озимих култура у производној 2013/2014. години.

Утицај на финансијски резултат пословања Установе имала је и остварена ППЦ у која је од 2013. године до 2015. године, повећана код следећих ратарских култура: П (м) за 10,58%, Т за 3,03%, Сц за 10,43% и код К за 13,91%, а смањена је код УР за 5,62% и код С за 10,69%.

Катастрофалне поплаве током 2014. године у значајној мери допринели су смањењу успешности пословања ратарске производње у ВУ „Моровић“.

Литература

[1] Јовић С.: „Нормативно-економска анализа производње здравствено-безбедних конзумних јаја у Војној установи Моровић“, *Војно дело*, бр. 2, стр. 221–241, 2016.

[2] Јовић С.: „Безбедност исхране – студија случаја“, *Војно дело*, бр. 3, стр. 154–169, 2013.

[3] Закон о одбрани Републике Србије.

[4] Закон о роковима измирења новчаних обавеза у комерцијалним трансакцијама („СГ РС“ број 119/2012).

[5] Закон о јавним набавкама, „СГ РС“ број 124/2012.

[6] Уредба о трансформацији војних установа које обављају производну и услужну делатност по принципу стицања и расподеле добити и о правима и обавезама цивилних лива на служби у Војсци Србије запослених у тим установама („СВЛ“ бр. 25/2008, 34/2009 и 2/2013).

[7] Правилнику о квалитету пољопривредних производа који се складиште у јавном складишту (СГ РС број 37/2010).

[8] Правилник о материјалном пословању у МО и ВС, („СВЛ“ 29/2014).

[9] Правилник о финансијском пословању у МО и ВС, („СВЛ“, бр. 17/11, 3/13 и 12/14).

[10] Правилник о општим логистичким потребама у Министарству одбране и Војсци Србије, СВЛ 31/2011.

[11] Правилник о војним установама које послују по принципу стицања и расподеле дохотка (СВЛ 5/1986, 1/1991 и 31/1991).